

Technologie is mensenwerk

Na een betrekkelijk aarzelend begin is ook in Nederland de technologische vernieuwing in een stroomversnelling geraakt. Dat kon ook moeilijk anders. Wil - gegeven het systeem van vrije ondernemingsgewijze produktie - het nederlandse bedrijfsleven de internationale concurrentie bijbenen dan moeten de kostprijzen zo laag mogelijk worden gehouden en de levertijden zo kort mogelijk.

Daarmee is meteen het kader aangegeven waarin de automatiseringsgolf het nederlandse, zo goed als het buitenlandse, bedrijfsleven binnenstroomt. Maatgevend zijn nog steeds de kapitalistische produktieverhoudingen en de daarmee verbonden internationale concurrentie.

TECHNIEK IN HANDEN KLEINE GROEP

In zijn recente skriptie¹ zegt Andries de Wit: 'Nog steeds zijn de produktiemiddelen in handen van een kleine groep en door hen wordt bepaald hoe, en op wat voor manier, de techniek wordt toegepast.' Daar ligt de kern van het probleem. Er worden, vooral van ondernemerszijde, maar ook vanuit de vakbonden, vaak fraaie verhalen opgehangen hoe mooi het is dat robots en computers allerlei vuil, eentonig, geestdodend werk van mensen overnemen. Daar valt op zichzelf niets tegen in te brengen. De keerzijde is echter dat er (vaak voor anderen...) evenzeer eentonig en geestdodend, zij het niet vuil, werk voor in de plaats komt. En dat bovendien de automatisering voor grote aantallen mensen werkloosheid betekent. Een andere faktor is de beheersing van de arbeidskracht in het produktieproces. Zoals De Wit opmerkt: 'Kontrolle op de arbeiders en beheersing van het arbeidsproces heeft in het kapitalisme altijd een hoge prioriteit gehad.' In het komputertijdperk worden kontrolle en beheersing tot ongekende hoogten opgevoerd. Daarmee wordt, wat een zegen zou kunnen zijn, tot een nieuw, verfijnd instrument waarmee arbeiders (of ze nu met hun hoofd of met hun handen werken) tot 'willoze' verlengstukken van het produktieproces gemaakt. Het zelf en zelfstandig denken op de werkvloer wordt in deze ontwikkeling tot een minimum teruggebracht. Voor allerlei funkties is zelfs een 'teveel' aan opleiding ongewenst - zulke 'te hoog' opgeleiden worden bij voorkeur niet aangesteld. Ook dat heeft zeer veel te maken met de (kapitalistische) noodzaak het menselijk handelen te beheersen. Andries de Wit trekt uit dit alles de mijns inziens juiste konklusie: 'De invoering van nieuwe technieken is een praktijk die dwars door het kapitalisme heen loopt en heeft als de belangrijkste drijfveer de concurrentie en de beheersing van de arbeidskracht, arbeidsproces en vakbeweging.'

In een uitstekend artikel in De Internationale² heeft Rob Gerretsen onder meer de rol van de

vakbeweging in dit proces geanalyseerd. De reakties van de vakbondsleiders op dé ontwikkelingen vallen kort en goed te karakteriseren als: te laat en in de verkeerde richting. De kritiek van Andries de Wit gaat in dezelfde richting. Hij konstateert dat bij de vakbeweging automatisering en het invoeren van nieuwe technologie pas sinds een jaar of vijf weer in het aandachtsveld gekomen is. De aan het eind van de jaren vijftig verschenen eerste beleidsnota's op dit terrein hadden geen andere strekking dan 'het zal zo'n vaart niet lopen.' Dat had alles te maken met het heilige geloof in de zogenaamde overlegeconomie. Dat die 'strategie' nog steeds niet is verlaten, blijkt uit de voortgezette pogingen van vakbondszijde om met de ondernemers tot afspraken te komen. Daarbij heeft men nog steeds een huizenhoog vertrouwen in het vermogen van de ondernemingsraad om de ontwikkelingen onder kontrolle te houden. Zoals Andries de Wit vaststelt is de praktijk echter 'dat werknemers weinig of geen invloed op het ondernemersbeleid hebben'. En dat wordt er niet beter op wanneer, zoals dat bij de industriebond FNV gebeurt, de bedrijfskadergroep ondergeschikt wordt gemaakt aan de OR-fractie. Voor het ontwikkelen van een werkelijke tegenmacht binnen het bedrijf - de enige faktor die de belangen van de arbeiders in het technologisch ontwikkelingsproces zou kunnen beschermen - is een sterke bedrijfskadergroep die de OR-fractie van gegevens en strijdpunten voorziet van het grootste belang. Maar dat past niet in een lijn waarbij alles wordt gezet op de kaart van een 'goed overleg' met de ondernemers. Dat geldt trouwens niet alleen voor de IB FNV. Ook de Dienstenbond FNV zit op dezelfde 'overleg-lijn'. In de door De Wit geciteerde nota van Dibo-funktionaris Wim van Gelder ('Automatisering de baas') gaat de schrijver op geen enkele wijze in op vragen als: wat doen we als de werkgevers geen automatiseringskontrakt willen afsluiten of slechts een kontrakt dat voor werknemers onvoldoende inhoud heeft? De Wit: 'Haast blindelings laat de bond werknemers in de val van "gebruikersparticipatie" lopen.' Door van de automatisering geen echt strijdpunt te maken valt te vrezen dat, zoals De Wit zegt, de eisen van de Dienstenbond nog héél lang in het eisenpakket blijven... De Machtsvraag wordt uit de weg gegaan. Het standpunt van de Industriebond FNV wijkt nauwelijks van dat van de ondernemers af. Men is daar steeds meer met de ondernemers mee

gaan denken over hoe de nederlandse industrie in de internationale konkurrentieslag overeind zou kunnen blijven. Van een zelfstandige koers valt vrijwel niets te bespeuren, al zijn er bestuurders die meer aandacht voor de kwaliteit van de arbeid zouden willen zien. Maar in de nieuwe Philips-CAO's wordt geen koppeling gelegd tussen de arbeidsvoorwaarden en de invoering van de nieuwe technologie. Zo heb je aan, op zichzelf goede, brochures over automatisering ook heel weinig.

In die brochures over automatisering legt de bond met name een grote taak weg voor de bedrijfskadergroepen 'maar de praktijk is dat deze met een redelijke systematiek zijn afgebroken'. 'Doormodderen of durven' wordt in de praktijk gewoon uitgevoerd...

FLEXIBILITEIT EN MACHTSVORMING

De Wit laat ook duidelijk zien hoezeer de veel-bezongen flexibilisering in de allereerste plaats in dienst staat van het bedrijfsresultaat - en van de beheersing van het arbeidsproces. Immers, voor het nemen van snelle beslissingen (flexibiliteit) is het nodig dat die door een zo klein mogelijke kring van mensen genomen worden. Wat er nog aan initiatief op de werkvloer was overgebleven wordt daarmee volstrekt doodgeslagen.

Natuurlijk zitten er óók andere, minder negatieve kanten aan en De Wit besteedt daaraan wel degelijk aandacht. Maar positieve uitkomsten worden alleen verkregen indien daartoe een zorgvuldig opgebouwde tegenmacht op de werkvloer in stelling wordt gebracht. Immers, wil het (nieuwe) systeem optimaal functioneren, dan is de volle medewerking van alle betrokkenen nodig. Het gaat er om die medewerking niet blindelings, zonder voorwaarden te geven. Niet meedenken dus, maar op de werkvloer een eigen (tegen)strategie ontwikkelen. Rob Gerretsen wijst in zijn artikel in De Internationale erop dat de nieuwe technologie ook nieuwe mogelijkheden voor verzet biedt. Eén van de doelen van de modernste bedrijfsvoering is het zo klein mogelijk houden van de voorraden onderdelen en gereed produkt. Die onderdelen komen voor het grootste deel van kleinere toeleveringsbedrijven. Bij de duitse metaalstaking van het vorig jaar kreeg men bedrijven heel snel plat door (beperkte) stakingen bij die toeleveringsbedrijven. Een effectieve strategie. Maar daarvoor heeft men geen 'meedenkers' nodig, maar vakbondsleiders die macht willen opbouwen op de werkplek. Da's andere koek dan onze huidige voormannen ons proberen te verkopen.

Rein van der Horst

1. Andries de Wit, *Flexibilisering en nieuwe technologie*. Te bestellen door f 12,50 over te maken op gironummer 1557727 ten name van SOBE, Eindhoven onder vermelding van de titel.
2. Rob Gerretsen, 'Automatisering, welk antwoord van de vakbeweging?', in: *De Internationale* nr. 18 (jul/sep 1985). f4,- plus portokosten (jaarabonnement f 18,-) - gironummer 4447645, ISP, Amsterdam